

Петро Пиріг, Юрій Конопля

З ІСТОРІЇ СЕЛА КАРПИЛІВКИ НА КОЗЕЛЕЧЧИНІ*

У статті на основі використання широкого кола джерел, у тому числі архівних, та літератури відтворюються сторінки історії села Карпилівки на Козелеччині від найдавніших часів до XVII століття.

Читач почерпне цікаві відомості про виникнення, назву населеного пункту, його козацьке минуле тощо.

Ключові слова: *Карпилівка, Козелеччина, Остерщина, В. Козловська, неоліт, XV ст., XVI ст., XVII ст., поселення, Виповзів, Лутава, люстрації, бояри, козаки, Карповичі, Реєстр Війська Запорозького, переписні книги, воеводи.*

Карпилівка на Козелеччині відома з XVII ст. Та історичні корені її сягають далеко в глибокі віки. Ще в сиву давнину, починаючи з VIII тис. до н. е., місцевість, де розташоване сучасне село, була заселена людьми.

На території Чернігівщини виявлено 65 поселень і городищ доби неоліту, що характеризується початком землеробства в Україні (V–IV тис. до н. е.) [1]. 14 із них розташовані в Козелецькому краї.

Існували вони в межах і поблизу м. Остер та сіл: Жуківщина, Кривицьке, Короп'є, Любечанинів, Мороськ, Пархимів, Сорокошичі, Данівка, Набільське, Підлісне, а також Виповзів і Карпилівка [2].

Поселення поблизу останніх були виявлені в 1926–1928 рр. Валерією Козловською.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку історичної науки постійно зростає інтерес не лише до самої історії, а й до людей, які її досліджували та були (і є) носіями певного наукового світогляду.

Валерія Козловська була одним із представників інтелектуального археологічного співтовариства України 1920–1930-х років. Але ім'я її в результаті певних причин залишається на сьогодні незаслужено забутим. Тож принаймні кількома словами згадаємо про неї в контексті нашого дослідження.

Відомо, що в м. Києві наприкінці березня 1921 р. було відкрито академічний Музей антропології та етнології імені Федора Костянтиновича Вовка (1847–1918 рр.). Необхідність його заснування обґрунтував один із талановитих учнів ученого О. Г. Алешо, який був першим керівником закладу [3]. У 1922 р. музей отримав назву Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка [4]. Скоро він став потужним науковим осередком, який мав власний друкований орган – «Бюлетень Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка» [5].

Кабінет постійно організовував наукові експедиції з метою всебічного вивчення історії рідного народу, його побуту, звичаїв, традицій тощо. Цікаво, що в 1924 р. було відкрито етнографічну дослідну станцію в с. Жукин на Остерщині. У процесі її роботи збиралися не лише загальні відомості про село, а й досліджувались ономастика, рибальство, бджільництво, хліборобство, городництво, скотарство, народна їжа, техніка, медицина, весілля, родини, хрестини тощо [6].

---

* Стаття підготовлена за благодійної підтримки юридичної компанії «ЮРКОН».

© Пиріг Петро Володимирович – доктор історичних наук, професор.

© Конопля Юрій Михайлович – краєзнавець.

Певний час співробітником Кабінету була й В. Є. Козловська. Значною мірою її робота була пов'язана з археологічними дослідженнями на Чернігівщині [7].

У 1930-х рр. відбувалося згортання політики українізації. В інтелектуальному середовищі України масово втілювалася політика ідеологізації гуманітаристики, посилювалися репресивні заходи. Це призводило до руйнації академічних інституцій та фізичного знищення носіїв вітчизняної наукової традиції [8].

Після розгрому Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка в 1938 р. були розстріляні його співробітники Н. Заглада й Л. Шульгіна [9].

Не оминули репресії й В. Є. Козловську.

Хвиля «Великого терору» зачепила також видатного дослідника історії Остерщини (у тому числі й первісних поселень краю), директора Остерського краєзнавчого музею А. Г. Розанова (1883–1950 рр.) [10]. Як не дивно, «недоліком» музеїв Чернігова, Сосниці, Прилук, Ніжина, Ромнів, Остра, Новгород-Сіверського та інших міст вважалося дослідження і «формування археологічної, фольклорно-етнографічної, історичної, природничої колекцій та представлення їх у експозиції» [11].

На деснянській береговій терасі між Карпилівкою й Виповзовом знаходиться Лутавський археологічний комплекс, який поєднує в собі суміш різних археологічних культур: лизогубської (кінець V–IV тис. до н. е.), дніпро-донецької (середина–кінець V–IV тис. до н. е.), ямково-гребінчатої (рубіж V–IV тис.) [12].

Отже, життя вирувало тут з досить далеких часів. Поблизу Карпилівки виявлено також поселення ранньо-слов'янського часу, городище й поселення часів Київської Русі [13].

На сьогодні існує кілька версій-гіпотез щодо часу виникнення села й походження його назви.

У вітчизняній історичній традиції походження назв населених пунктів часто пов'язується з іменами людей, які були їхніми першопоселенцями. На думку В. Гузія, Карпилівка виникла ще за язичницьких часів. Засновником її був якийсь Карп.

У той час це – язичницьке прізвище, в якому риба була родовим тотемом рибальського племені. Тож у своєму первісному вигляді Карпилівка являла собою поселення роду Карпів [14].

Після завоювання Русі монголо-татарами (1237–1240 рр.) мешканці поселення, як вважає дослідник, залишали обжиті місця, втікали в місця більш безпечні й засновували там населені пункти-двійники. Таким чином утворилися села з назвою Карпилівка на Волині (в нинішніх Камінь-Каширському, Ківерцівському районах) [15]. За 12 км від Срібного розташована Карпилівка на Чернігівщині [16]. Існує тут і ряд сіл із подібною назвою: Карпівка (Городнянський район), Карповичі (Семенівський район), Карпеки (Козелецький район), Карпенкове (Бахмацький район) [17].

Вище зазначалося про Лутавський археологічний комплекс між Карпилівкою й Виповзовом, які розташовані дуже близько одне від одного. Лутава – місто літописне. Відомо, що в 1158 р. тут відбувся князівський з'їзд. То був час, коли «Ізяслав и черниговские князья решились воевать против галицкого князя Ярослава; но последний предупредил войну миром». У 1175 р. Лутаву спалили. Згодом вона була відновлена, хоч у літописах уже не згадувалась [18]. Виповзів відомий з XV ст. (1415 р.) [19]. Поскільки «даже Коропье съ названіемъ деревни известно въ XV в.: то безъ сомненія и Карпиловка существовала въ XV стол.» – зазначалося в дослідженні XIX ст [20]. Отже, була спроба датувати виникнення Карпилівки XV століттям.

Деякі дослідники виникнення Карпилівки відносять до XVI ст.

Відомо, що в 1501–1503 рр. точилася війна між Росією й Великим князівством Литовським за сіверські землі. 28 березня 1503 р. між ними було укладено перемир'я, згідно з яким до Російської держави переходили сіверські міста Чернігів, Любеч, Гомій (Гомель), Новгород-Сіверський, Путивль, Рильськ, Стародуб, Почеп, Брянськ, Дроків, Мглин, Трубецьк, Радогощ [21].

Моровськ з цього року ввійшов до складу Чернігівського князівства. Остерська волость складалася тоді з наступних поселень: Бодяки, Виповзов, Жукин, Літки, Носово, Рожни, Светільнов, Чернин [22]. Карпилівки ж у цьому списку немає. Згад-

ка про неї відсутня і в актових матеріалах Литовської Метрики під назвою «Реєстр границь чернігівських», що є частиною умовно названого документа – «Пам'ять» (1527 р.) [23]. Цей «Реєстр» являє собою надзвичайно важливе джерело для виявлення й вивчення залюднених пунктів Чернігівщини за доби перебування її в складі Російської держави (1503–1618 рр.) [24]. Тож непомічена Карпилівка й на картосхемі Чернігівщини, складеній за даними «Пам'яті» [25]. У той час Моровськ згадується в цьому документі як село чернігівське, тобто в адміністративному відношенні підпорядковане м. Чернігову: «от устья устрынского 3 мили вверхъ по Десне Моравск село черниговское городовое, подымеи 20» [26]. Аналогічну інформацію маємо й про інші села, розташовані на р. Остер: «Ситниковичи село вверхъ Остра, подымеи полтредцать (двадцять п'ять. – Авт.) было. Ордачиков (Одарчиков (?). – Авт.) село на низ по Остра [!], подымеи 10, то черниговское было.// Новоселица на Остры ж городовое, подымеи 30, а црков стого Ніколи» [27].

Унікальним джерелом з історії населених пунктів Остерщини XVI – першої половини XVII ст. є люстрації м. Остра й Остерського староства.

Люстрація 1552 р. в контексті стягнення податків з селян називає такі села: Виповзів, Боденковичі (Боденки), Єльминка (Євминки), Жукин, Крехаїв, Чернино (Чернин). Усі вони належали Остерському замку. Податки були наступними: у Виповзові «человек 7; дают на замок 2 копы 18 грошей, а сена 19 возов; в селе там пустовщизна. Пилиповщизна, дают с нее на год по 12 грошей, а бобровые гоны там на Десне». У Боденковичах «человек 5, дают 2 копы грошей, сена 14 возов; бобровые гоны: там убивают до 20 бобров». У Єльминці «человек 5, дают 105 грошей, сена возов полторонадцать». Одинадцять селян Жукина зобов'язані були дати «полторы копы грошей, а меду кадъ и полшостанадцять ведерца, сена 40 возов». У Крехаєві п'ять чоловік «дают пол 4 копы грошей и пол 3 грошей, сена стог, а два человека на воли сидят, а высидевши год мают дати 45 грошей; бобровые гоны: сего году там одного бобра убито, а иногда убивают больш». У Чернині «человеков 5, дают 5 коп грошей и полгроша, сена возов 20 и пол осма» [28].

А згідно зі свідченнями старожилів та ревізією 1550 р., «до этого города (Остра. – Авт.) принадлежали следующие села: Боденковицы, Крехаев, Летковицы, Кленцы, Ялменка, Выползов, Жукин, Чернино, Рожны». Лутава, як відомо, належала Київському замку. А «остальное пустыней было» [29].

У 1593 р. польський король Сигізмунд III (1533–1584 рр.) стверджував Михайлу Ратомському Остерське староство «з местом Остром и зо всею волостью, з фольварками, селами, селищами, боярами, людьми тяглими и загородниками и их повинностями, чиншами, подачками...» [30].

Л. Лук'яненко проблему виникнення Карпилівки намагається пов'язати зі встановленням у XVI ст. московського гарнізону в Моровську [31]. За свідченням джерел («Публіка» Й. Верещинського 1594 р.), великий князь московський прагнув звести замок «на власному ґрунті бискупства київського, знаному як Куроп'є, чи, точніше, [на ґрунті], здавна знаному як Муровейське городище, що від Остра, українного замку й[ого] к[оролівської] м[илості], в двох милях, а від Києва у тринадцяти милях» [32].

Саме в Моровську, відомому в 1590-х роках як Моровське (Муровське) городище [33], російський цар Федір Іоаннович наказав у 1594 р. чернігівському воєводі князю Володиміру Бахтеярову-Ростовському «делати острог» [34]. А згадане Куроп'є (Короп'є), як вважає Л. Лук'яненко, російські люди переінакшили в Карпилівку, адже вони не розуміли значення слова «короп» і замінили його більш близьким і зрозумілішим для них словом «карп». Отже, останнє має не місцеве походження. Й «Карпилівка» походить від слова «Короп'є», назву якого місцеві старожили по-яснювали такою легендою: «Їхали купці по древній дорозі з Києва до Моровська і Чернігова та й запитали у місцевих рибалок, чи короп є. У відповідь почули: «Короп є, так, короп є» [35].

Власне, Короп'є виникло раніше від Карпилівки. Перша писемна згадка про нього засвідчує, що це було сторожове укріплення, розташоване на кургані поблизу Моровської фортеці. Його нечисельні жителі (всього-на-всього чотири двори) від-

бували сторожову службу й платили данину моровському воєводі. Пізніше частина жителів спустилась у заплаву річки й заснувала там Старе Короп'є, яке на картах XVII ст. інколи позначалось як Карпилівка, що дає підставу для ототожнення цих двох поселень [36].

З 1618 р. Чернігівщина потрапила під владу Речі Посполитої. Остерщина (як і Любеччина) відійшла до Польщі ще після Люблінської унії 1569 р. [37]. Тож початок XVII ст. характеризувався загостренням боротьби між православними монастирями й католицько-уніатським капітулом за землі. З метою влаштування власної єпархії та насадження уніатства на українських землях київські єпископи звернули увагу на вільні землі й почали населяти їх. Єпископ Олександр Соколовський (1636–1645 рр.) заснував таким чином у 1640 р. село Соколівку на Остерщині. Єпископським володінням стало село Максим на правому березі Десни [38].

Унікальним явищем вітчизняної історії є остерські бояри та шляхта (ці верстви потребують спеціального дослідження). Бояри набирались із вільних, заможних людей, із своїх «властных поданных – отчичей». Вони являли собою «ратну сторожу» староства. Головним їх обов'язком була служба, за яку вони отримували маєтності.

До обов'язків бояр також входило: «1) виїжджати «конно і збройно» під командуванням старости проти ворога; 2) спостерігати за шляхами: споряджувати сторожу «польну», йти в «дозор», розвідувати про рух татар, добувати «ратні вісті» – язика і охороняти людей, які працювали у полі або були на ловах замкових від несподіваних нападів ворога... 3) наймати сторожу замкову: денну, «воротніх» і нічну – «кликунів»; 4) ремонтувати острог разом з селянами, населеними на їхніх землях – так звана служба «острогова», «парканова»; 5) один раз на рік виїжджати на полювання по першій порожі з старостою або з його слугами за р. Трубіж на три дні («Пороцизна»)» [39].

Остерські бояри відіграли досить помітну роль у колонізації краю, в освоєнні його «пустинь». На початку XVII ст. вони заснували ряд «осад»: Гарбузи – село Гарбузин, Гломазда – с. Гломазди, Сираї – однойменне село, Штоми-Білики – с. Білики, Пальчики – хутір Пальчиків тощо.

Тоді ж була «осаджена» й Карпилівка. І свою назву вона отримала від свого засновника – остерського боярина Карповича [40]. Відтоді це село й відоме, а не з 1746 р., як зазначено в поважних виданнях минулих років [41]. Вірогідність цього підтверджують джерела.

Слід зазначити, що в Переяславському полку (виник не пізніше 1625 р.) своєрідні особливості формування й розвитку козацтва спостерігалися саме в Остерському – Козелецькому районі, де відбувалося масове покозачення остерського боярства, батьківщиною якого були місто Остер та навколишні села й хутори (Карпилівка не становила винятку). Зі своїми менталітетом та традиціями воно займало тут панівні позиції [42]. В Остерській сотні відсоток таких козаків становив 27%, у Муравській – 18,3% [43].

У полку налічувалося багато нащадків Карповичів.

Полкові Переяславські сотні

«І

Дмитро – священник (1740–1746–ран. 1752) ірклівської Троїцької церкви, яка мала у приході 125 дворів (1738).

Д.: Марія Н Ярошевка, яка проживала в с. Канівцях (1752).

II

Симон Дмитрович Карпович (бл. 1726–?) – учень переяславського колегіуму (?–1740–1745–?). Племінник Настасії Степанівни Томари (доньки Пелагеї Яківни Лизогуб) і Костянтина Олексійовича Лосаневича, швидше по його лінії.....1

Павло Карпович – службу розпочав компанійцем I компанійського полку в 1737 р., пізніше був сотенним писарем цього полку (з 1738). Сотник компанійський (?–1770). Абшитований осавул полковий компанійський. Мав 16 підданих на жилу дворі на р. Кропивній та одного підданого в Золотоноші (1775)...1?

Д.: Н Ярмолаївна Петруша, донька козака Золотоніської сотні.

Петро Карпович Юзефович – сотник вакансовий... Мав чин полкового осавула (1782), його піддані проживали в 10 хагах в хуторі на р. Кропивній.....?

II

Прокіп Павлович (бл. 1747–1775–?).....3
Василь Павлович (1755–1775–?).....3
Марія Павлівна (1751–1775–?) – заміжня (1775)...3
Євдокія Павлівна (1754–1775–?) – заміжня (1775)...3
Горпина Павлівна (1762–1775–?).....3» [44].

Басанська сотня

Карпович Іван – писар сотенний (1716) [45].

Бубнівська сотня

Петро N Карпович (?–1700–1751–?), наказний сотник яготинський (1731, 1733, 1760), вакансовий сотник з 18 березня 1741 р. [46].

Яготинська сотня

Карпович Петро (1731, лютий 1733, наказний сотник) [47].

Карпович Гавриш – отаман (1691) [48].

Відомо, що між боярами й шляхтою точилася постійна боротьба за маєтності. Тож іще на початку XVII ст. Карпилівка опинилася в руках київського шляхтича Василя Ходики [49]. Згодом її власниками були монастирі, про що йтиметься в спеціальному дослідженні авторів цієї статті.

Остерщина – край козацький. У 1649 р. тут виник полк, центром якого став Остер. До нього входило одне місто, одне містечко, 73 села та 13 хуторів [50].

Містечком в Острианському полку була Карпилівка. Згодом вона стала центром Карпилівської сотні. За деякими даними, остання виникла в 1648–1649 рр., а наступницею її стала Морівська сотня [51]. У «Реєстрі Війська Запорозького» 1649 р. вона фігурує в складі Переяславського полку. В цей час вона нараховувала 130 чол.

«Сотня Муравская

Ничипор Ткаченко
Єлєксей Пуженко
Денис Малєєнко
Стецько Грыщенко
Нєстерь Коновалєнко
Яцько Радченко
Грыцько Радченко
Свирьдъ Мироненко
Єлєшцько Ковалєнко
Иля Москал
Филонъ Жовчна
Иванъ Залєвський
Яцько Пужька
Семень Яценко
Улас Гаидученко
Федор Рудєнченъ
Ничипор Кизько
Кузьма Журавченко
Єтрушько Воронєнко
Єнникьи Игнатєнко
Євхїм Тетєренко
Борыс Ярмоленко
Кузьма Даниленко
Єлєшцько Нєгодєнко

Якимъ Коноваленко
Самуйло Науменко
Пархомъ Хурсенко
Улас Даниленко
Петро Бреусенко
Ждас Демяненко
Самуило Даркевич
Ярема Климченъко
Мартинъ Юрченко
Иванъ Сѣмеляненъко
Гарасим Дащенко
Хилимонъ Тезъко
Семень Туниченко
Клим Сѣлшевський
Ониско Детленко
Феско Морозъ
Мартинъ Ветязенко
Яцько Сѣлексеенъко
Юрко Мартиненко //
Семень Колесниченко
Ярьмола Ярошевич
Семень Делея
Петро Янович
Васко Кондратенко
Гаврило Прокопенко
Мышко Похиленко
Макар Федченъко
Иванъ Семеновичъ
Трохимъ Марченко
Силка Сѣлисименко
Ларко Якименко
Федор Ларченко
Тишъко Иванович
Грыць Толунченъко
Леско Грыщенко
Юско Марченко
Харитонъ Редка
Максим Калениченко
Павел Лукашенко
Кузма Голубенко
Грыцько Бубунъ
Богданъ Дмитренко
Саско Пуненко
Богданъ Лисенко
Богданъ Пашиненко
Павель Виповзыченко
Иванъ Кобилский
Курило Мукосеенъко
Аврам Белого снѣ
Семень Поплюенко
Мышъко Мацукович
Микита Димеренко
Савъка Ковал
Якимъ Помийка
Мишъко Ревутенко

Сава Плюта
Игнат Петлица
Терешко Савенко
Грышгько Лопатенко
Микита Вешняченко
Игнат Шелестенко
Салешгько Кривопущенко
Сава Кривопущенко
Салексей Кученко
Грышгько Кузменко
Прокоп Нестеренко
Хвилон Науменко
Семень Короленко
Нечай Юрченко
Радко Кожуховщенко
Иван Косаченко
Михаил Косаченко
Дмитро Королов зят
Пашгько Шумар //
Васко Логвыненко
Мартин Лозовець
Остап Москаленко
Мойсей Науменко
Юрко Хилченко
Гапон Гладченко
Иван Карпенко
Роман Спанасенко
Бакум Иванович
Васко Бут
Яцгько Мозыраница
Дмитро Максименко
Тышгько Жученко
Андрей Бабыченко
Федор Улещенко
Степан Кулаженко
Харко Андреенко
Васко Гуторенко
Прийма Дубницький
Схрем Гриценко
Васко Товстолепенко
Максим Бамберенко
Иван Игнатенко
Сидор Туровець
Кузма Иванович
Иван Коцюбенко
Иван Селивоненко
Спанас Причкало
Яцгько Шербына
Иван Москал
Бескуп Ничипоровский
Адам Дубровский //» [52].

Серед цих козаків відшукають своїх предків і мешканці с. Карпилівки.

На «чорній» раді, що відбулася 18 червня 1663 р. в Ніжині, гетьманом Лівобережної України було обрано Івана Брюховецького (1663–1668 рр.). Останнього підтримав царський уряд, сподіваючись з його допомогою зміцнити своє становище

на Лівобережжі. «Во все начальнойше города малороссійскіе» були введені російські воєводи з ратними людьми [53]. Наводячи «военные страхи на противников», вони брали активну участь у відбитті польської, турецької й татарської агресії в Україні [54]. Часто спільно з ними на боротьбу з ворогом піднімалися козаки Лівобережжя [55]. Населення Лівобережної України приймало воєвод і ратних людей за реальну силу, здатну врятувати його від частих ворожих нападів [56].

Проте воєводи були представниками панівних станів і виражали передусім їхні інтереси. Зловживаючи своїм становищем, вони посилили наступ на трудове населення, обклавши його податками й повинностями.

Крім того, виявилось втручання воєвод у полковницькі побори. Так, наприклад, острянські й козелецькі млини воєвода Петро Шереметев «отписал на великого государя», а хлібні доходи з них прибрав до своїх рук [57].

Особливо важкими були податки на селян і міщан, «наложены ... от плуга и от коня» [58]. Збирались вони на основі подвірного перепису відповідних категорій населення Лівобережної України, проведеного в 1666 р., коли, за свідченням архівних документів, цар наказав «в Малороссійских городех, и в местех, и в местечках переписать всяких чинов жилецких промышленных и тяглых людей, и в селех, и в деревнях крестьян и бобылей по имянном ... обыкновенную должность хлебные и денежные поборы указал Великий Государь на них положить для своих Великого Государя ратных людей (і воєвод. – Авт.), которые ныне и впредь будут в Малороссійских городех для обороны в тех городех, и в местах, и в местечках, и в слободах велено переписать всяких чинов жилецких, тяглых людей дворя и в них люди прожиточных и середних и молодчих, а в селах и в деревнях крестьянские и бобыльские дворя, и в них люди прожиточных и середних и молодчих, а в селах и в деревнях крестьянские и бобыльские дворя, и в них крестьян и бобылей потому ж первой и средней и меньшей статьи и к тем городам, и к местам, и к местечкам, и к селам, и к деревням угодыя, реки, и озера, и рыбные ловли, бобровые гоны, и звериные стойла, и бортные угоды, и пасеки, и мельницы, и рудни ... и иные всякіе заводы, хто имяны какими угоды владеют и сколькими волами или коньми пашню хто пашет и свои миль или чужими, опричь казаков и казачьих земель и угодуи» [59].

Крім козаків, до перепису не потрапили дружини селян, бобилів (безземельних селян, які йшли в найми) [60], а також церковні й монастирські люди.

У Карпилівці картина перепису 1666 р. виглядала наступним чином:

«Село Карпилровка

- в) Воит Осташка Иванов сынъ Купрякъ, у него 2 вола да лошадь.
- в) Еремейко Яковлев; 6 волов да лошадь.
- в) Левко Павлов сынъ Подтерев, у него вол да лошадь.
- в) Мишка Павлов сынъ Подтерев, у него 2 вола.
- в) Матюшка Савельев сынъ Старинець, у него 2 вола да лошадь, у него ж вотчина бортевая (150 зв.).
- в) Остка Василев; 2 вола да лошадь.
- в) Евтюшка Авдеев сын Курченко, у него 2 вола да лошадь, у него ж вотчина бортевая.
- в) Стенка Гула, у него вол да лошадь.
- в) Гришка Григоренко, у него 2 вола да лошадь.

Вторая статья по два вола

- в) Ромашка Дмитриев сынъ Медвеченко, у него 2 вола.
- в) Игнатко Яковлев сынъ Шемяченко, у него 2 вола (151).
- в) Яска Стасков сынъ Попович; 2 вола.
- в) Игнашка Василев сынъ Палченко; 2 вола, у него ж вотчина бортевая.
- в) Івашко Федоров сынъ Шулченко; 2 вола.
- в) Стенка Титов; 2 вола.
- в) Ондрюшка Елфимовъ сын Казаровец.

- в) Леско Леонов; 2 вола.
- в) Петрушка Иванов сынъ Котенко.
- в) Гришка Есков; 2 вола.
- в) Савка Сидоров; 2 вола.
- в) Петрушка Карпов сынъ Буличенко, у него 2 вола.
- в) Богдашко Якушенко; 2 вола.
- в) Агафонко Федоров сынъ Волковъ; 2 вола (151).
- в) Ерошка Смоляр; лошадь.
- в) Мирошка Юрьковъ, лошадь.

Третья статья по одному волу

- в) Ромашка Луценко.
- в) Гришка Микитинъ.
- в) Івашко Микитинъ.
- в) Ондрюшко Ігнатовъ.
- в) Сенка Крынченко.
- в) Максимко Федоров.
- в) Радка Федоров.
- в) Якушко Захожей.
- в) Нестерко Захожей.
- в) Карпушка Дуботолкъ (152).

Того ж села, которые живут на грунтах; волов и лошадей у них нет.

- в) Івашко Есченко.
- в) Васька Ермаков.
- в) Зинка Маргинов.
- в) Кирюшка Подтеребенко.
- в) Карпушка Красовский.
- в) Мелешка Еремеев.
- в) Костюкъ Малковъ, у него вотчина бортевая.
- в) Моска Ігнатов сынъ Брут.
- в) Микитка Кузминъ сынъ.
- Ожежокъ, у него вотчина бортевая (152 зв.).

Бобыли

- в) Петрушка Григоревъ сынъ Колесниченко, у него вотчина бортевая.
  - в) Сенка Хатченко, у него вотчина бортевая.
  - в) Подсоседникъ Ятцко Савченко.
- К тому ж селу Карпиловскому, деревня Косачовка, по одному волу.
- в) Филка Клименко.
  - в) Олферко Филоненко.
  - в) Леонко Зернятко.
  - в) Васька Емеляненко; бобыль Васька Решотошникъ (153).

К тому ж селу Карпиловскому деревня Лутова

По два вола

- в) Гришка Микитинъ сынъ Вешняченко.
- в) Фетка Сенченко.
- в) Івашко Авдеевъ.

По одному волу

- в) Сидорко Карповъ.
  - в) Петрушка Пироженко.
  - в) Микитка Алексеєвъ сынъ Полейченко, у него ж подсоседникъ Гришка Пайковъ, у него вол.
- Подсоседники, у них бортевые вотчины (153 зв.).
- Осташка Дутка.
  - Ондрюшка Свайченко.

Подсоседники ж
Ивашко Захожей.
Исачко Степанов сынъ Курченко.
Ивашко Борисовъ.

И всего села Карпиловского да деревни Косачевки да деревни Лутава крестьянскихъ 47 дворовъ, да 9 дворовъ грунтовыхъ да 3 члвк бобылей да 6 члвкъ подсоседниковъ (154).

У крестьян 74 вола, 13 лошадей; по окладу с нихъ с волов и лошадей хлеб 100 осмачек, денег 15 рублей; да в 9 члвкъ з грунтовыхъ 9 осмачекъ, с 3-х члвк бобылей да со шти члвкъ подсоседников полпяти осмачки. Обоево 113 осмачек с полуосмачкою ржи, денег 15 рублей, да в том же числе з 9 члвкъ бортевыхъ вотчинников медового оброку 12 пуд на год» [61].

Отже, перепис у Карпилівці охопив 47 родин. У кожній з них могло бути до десяти осіб (чоловік плюс його дружина, плюс діти). Загалом це становило понад 500 душ. А ще сюди слід додати козаків з їх сім'ями, яких було тут забагато й вони, як уже зазначалося, не потрапили до переписних книг. Тож загальна чисельність населення Карпилівки в 1666 р. могла становити 800–1000 осіб. Як на той час, немало.

Особливістю результатів перепису 1666 р. було те, що він зафіксував сім (а разом із Косачівкою й Лутавою – дев'ять) бортних вотчин. Цікаво, що їх мали навіть бобилі й підсусідки Карпилівки. Останні не мали власного житла й мешкали в дворах багатих людей [62]. Це свідчило про те, що бортний промисел мав тут значне поширення й давні традиції. Він приносив неабиякі прибутки власникам бортей. На ньому базувалося благополуччя населеного пункту. Тож не викликає сумніву, що Карпилівка була «однією з медових столиць Лівобережної України» [63]. На Карпилівські бортні вотчини накладался й немалий оброк – 12 пудів меду щорічно.

Слід зазначити, що ще зовсім недавно біля Козирового круга існувала сосна з п'ятьма бортями для диких бджіл. А пам'ять старожилів зафіксувала кілька сосен з бортями [64]. Не виключена можливість, що вони були свідками тих далеких часів.

1. Див.: Груздев В. Б. История Черниговщины (с древнейших времен до середины XIII века). – Чернигов: Издатель Лозовой В. М., 2015. – С. 26.
2. Пенський А. Перші поселення людини на території району//Новини Придесення. – 2001. – 19 травня. – С. 5.
3. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 111-112.
4. Там само. – С. 114.
5. Там само. – С. 124.
6. Там само. – С. 117.
7. Див.: Козловська В. Неолітичні та трипільські знахідки на Чернігівщині//Чернігів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали/Під редакцією голови секції академіка Михайла Грушевського. – Державне видавництво України, 1928. – С. 42-61.
8. Яненко А. С. Гурток антропології та передісторії Кабінету антропології ім. Ф. Вовка//Археологія. – 2015. – №4. – С. 129.
9. Білокінь С. Нові студії з історії більшовизму. – К., 2006. – Ч. I-III. – С. 185-187. Маньковська Р. Музейні установи та музейники у період «Великого терору» (1937–1938 рр.)//Політичні репресії в Українській РСР 1937–1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації. До 75-річчя «Великого терору» в СРСР. Матеріали наукової конференції, м. Київ, 15 березня 2012 р. – К., 2013. – С. 312-313.
10. Див.: Пенський А. Вказ. праця. – С. 5.
11. Дмитренко Н. М. Провінційні музеї Лівобережної України (1920–1930-ті роки). – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2016. – С. 30, 119, 120, 126, 132.
12. Див.: Маньковська Р. Вказ. праця. – С. 317.
13. Див.: Пенський А. Вказ. праця. – С. 5.

13. Чернігівщина: енциклопедичний довідник. – К.: Українська Радянська Енциклопедія імені М. П. Бажана, 1990. – С. 295.
14. Гузій В. Містечко Карпилівка//Опис землі Козелецької (Науково-популярне дослідження з минувшини рідного краю)/Під ред. В. М. Гузія, А. Г. Пенського. – К.: Вид-во «Брама», 2011. – С. 306. (Далі: Опис землі Козелецької...).
15. Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область. – К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1970. – С. 267, 300-301.
16. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. – К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1972. – С. 660.
17. Там само. – С. 265, 613, 334, 155.
18. Див.: Остер и Остерский уезд. – Чернигов, 1863. – С. 28.
19. Див.: Там же. – С. 80.
20. Там само. – С. 28.
21. Сборник императорского Русского исторического общества. – Т. 35. – С. 380.
22. Див.: Бузун О. Історія Остерщини (нариси історії). – Чернігів, 1998. – С. 31.
23. Документы Московского архива Министерства юстиции. – М., 1897. – Т. 1. – С. 63-67.
24. Виноградський Ю. До історії колонізації середньої Чернігівщини//Історично-географічний збірник. – К., 1931. – Т. 4. – Розділ IV. Литовська зверхність. Московське урядування (рр. 1356–1503–1618). – С. 128.
25. Див.: Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – К., 1998. – С. 216.
26. «Пам'ять» 1527 р.//Русина О. Вказ. праця. – С. 208.
27. Там само. – С. 207-208.
28. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссией для разбора древних актов. – К., 1886. – Ч. VII. – Т. 1. – С. 595-598. (Далі: Архив ЮЗР).
Див.: Бузун О. Вказ. праця. – С. 76-77.
29. Див.: Бузун О. Вказ. праця. – С. 88.
30. Архив ЮЗР. – Ч. VIII. – Т. 5. – С. 469.
31. Лук'яненко Л. Коропська земля//Опис землі Козелецької... – С. 324.
32. Див.: Дашкевич Н. П. Заметки по истории Литовско-Русского государства. – К., 1885. – С. 52.
Русина О. Вказ. праця. – С. 158.
33. Анпилогов Г. Н. Новые документы о России конца XVI – начала XVII века. – М.: Изд-во Московского университета, 1967. – С. 74-75, 85.
34. Див.: Русина О. Вказ. праця. – С. 158.
35. Див.: Лук'яненко Л. Вказ. праця. – С. 324.
36. Див.: Там само.
37. Переписка между Россией и Польшею в государственование царя Михаила Федоровича//Чтения в Обществе истории и древностей российских. – М., 1862. – Кн. 4. – С. 29.
Ткаченко М. Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в XVII–XVIII вв. – К., 1931. – Т. I. – В. I (Відбитка з книги XXVI «Записок історично-філологічного відділу»). – С. 46.
- Пиріг П. В. Чернігівщина у Визвольній війні українського народу 1648–1654 рр. – К.: НМК ВО, 1993. – С. 5.
38. Бузун О. Вказ. праця. – С. 55.
39. Див.: Там само. – С. 33-34.
40. Там само. – С. 55.
- Сапон В. Таємниці назв наших міст і сіл. – Чернігів, 2005. – С. 23.
41. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. – К., 1972. – С. 328.
Чернігівщина: енциклопедичний довідник. – К., 1990. – С. 295.
42. Кривошея В. Генеалогія українського козацтва. Переяславський полк. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2004. – С. 332.
43. Там само. – С. 333.

44. Див.: Там само. – С. 141-142.
45. Там само. – С. 169.
46. Там само. – С. 234.
47. Там само. – С. 289.
48. Там само. – С. 290.
49. Див.: Гузій В. Вказ. праця. – С. 306.
50. Див.: Бузун О. Вказ. праця. – С. 59.
51. Див.: Лук'яненко Л. Вказ. праця. – С. 325.
Гузій В. Вказ. праця. – С. 306.
52. Реєстр Війська Запорозького: транслітерація тексту. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 344-345.
53. Центральний державний історичний архів України (м. Київ). – Ф. 222. – Оп. 2. – Спр. 38. – Арк. 45 (зв.). (Далі: ЦДІА України).
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукописів. – Ф. І. – Спр. 54671 (Лаз 34₂). – Арк. 109. (Далі: НБУ. ІР.).
Пирог П. В. К вопросу о русских воеводах на Украине во второй половине XVII века//Отечественная история. – 2003. – № 2. – С. 162-168.
54. НБУ. ІР. – Ф. XIV. – Спр. 163. – Арк. 69.
55. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографическою Комиссиею. – СПб: В типографии Эдуарда Праца, 1867. – Т. V. – С. 64-66, 106, 184-185 і ін. (Далі: АЮЗР).
56. АЮЗР. – СПб: В типографии Эдуарда Праца, 1869. – Т. VI. – С. 77.
57. Там само. – С. 94, 96.
58. ЦДІА України. – Ф. 222. – Оп. 2. – Спр. 38. – Арк. 45 (зв.).
НБУ. ІР. – Ф. І. – Спр. 54 485. – Арк. 34 (зв.). Спр. 54 671 (Лаз 34₂). – Арк. 110.
59. ЦДІА України. – Ф. 61. – Спр. 1567.
60. Див.: Гуржій О. І. Еволюція соціальної структури селянства Лівобережної та Слобідської України (друга половина XVII–XVIII ст.). – К.: Інститут історії НАН України, 1994. – С. 26.
Павленко О., Павленко С. Дягова: від минулого до сьогодення. – Чернігів: Чернігівські обереги, 2010. – С. 18.
61. Переписні книги 1666 року/Підготував до друку і зредагував В. О. Романовський. – К., 1933. – С. 360-361.
62. Борисенко В. Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 215.
63. Гузій В. Вказ. праця. – С. 306.
64. Див.: Лук'яненко Л. Вказ. праця. – С. 324.

В статті на основі використання широкого кола джерел, в тому числі архівних, і літератури воссоздаються сторінки історії села Карпиловка Козелецького краю з древніших часів до XVII століття.

Читатель почерпнет интересные сведения о возникновении, названии населенного пункта, его казацком прошлом и др.

Ключевые слова: Карпиловка, Козелецкий край, Остерщина, В. Козловская, неолит, XV век, XVI век, XVII век, поселения, Выползов, Лутава, люстрации, бояре, казаки, Карповичи, Реестр Войска Запорозького, переписные книги, воеводы.

The article tells about the history of Karpylivka village (Kozelets region) from the ancient times till 17th century. It is based on both archival and published materials.

Keywords: Karpylivka, Kozelets region, W. Kozłowska, neolith, 15th century, 17th century, settlement, Wypowziw, Lutawa, lustration, boyar, Cossack, Karpowychi, census, voivode (war-leader).